

Nərgiz MƏMMƏDZADƏ

MÜASİR AZƏRBAYCAN İNTERNET MEDIASININ BAŞLICA PROBLEMLƏRİ

РЕЗЮМЕ

В данной статье говорится об интернет меди, формирующей в Азербайджане, и освещении проблем, возникших в процессе ее развития, а также о раскрытии степени значимости законов, принятых с целью регулирования данной сферы в нашей стране. Также в статье отражается внимание, направленное на увеличение динамики развития интернет меди, согласно требованиям "информационного века", и его вытеснение ответственности на задний план.

Ключевые слова: интернет меди, содержание, ответственность, регулирование, хакеры, кибер преступление, информация, пользователи, традиционная меди, развитие.

SUMMARY

This article deals with the online media that has been formed in Azerbaijan and covering the problems arisen in the process of its development, at the same time revealing the importance degree of the laws that have been accepted in order to adjust this field. The article also deals with the attention which is directed to the increase of the dynamics of development of online media related to the demands of "Information Age" and throws its responsibility into the background.

Key words: online media, content, responsibility, adjust, hackers, cybercrime, information, users, development, traditional media.

İnternet media-müəlliflik hüququ olan və ya olmayan şəkil, xəbər, video, musiqi və digər məlumatların internet üzərindən yayımlanmasıdır. Dünyanın demək olar əksər ölkələrində, xüsusən hegemon dövlətlərdə özünə xüsusi yer etmiş və önəm qazanmış internet media Azərbaycanda da müəyyən irəliləyişə nail olub.

Azərbaycanda internetdən hələ 1990-cı illərin sonlarından etibarən istifadə olunmağa başlanıb. İlk internet media resursları isə 1996-1997-ci illərdə yaranıb. Bu gün ölkəmizdə bir çox populyar informasiya agentliklərinin və qəzetlərin saytları var. Rəsmi məlumata əsasən isə internet saytlarının aylıq auditoriyası təxminən 200-300 min nəfərdir. Azərbaycan İnternet Forumunun (AİF) verdiyi məlumata görə ölkədə təqribən 100-ə yaxın internet media resursu var. Lakin onlardan yalnız 50-si mövcud parametrlərə uyğun fəaliyyət göstərir. Ümumiyyətlə, ekspertlər hesab edirlər ki, Azərbaycanda internet mediasının tənzimlənməsi ilə bağlı ölkə qanunvericiliyində ciddi problem yoxdur. Azərbaycan Mətbuat Şurasının sədri Əflatun Amaşov bildirib ki, "Dünyanın heç bir yerində internet portallarına dövlət tərəfindən nəzarət həyata keçirilmir, ancaq dünyanın hər yerində xəbər portallarında gedən yazıların keyfiyyətinə, jurnalist etikasına uyğun olub-olmamasına müxtəlif ictimai qurumlar tərəfindən nəzarət edilir. Bəzi yerlərdə internet portallarının özləri belə bir ictimai qurum yaradırlar və o qurum vasitəsilə həmin nəzarəti həyata keçirirlər. Digər yerlərdə bu missiyanı jurnalist təşkilatları həyata keçirir". Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, bu sahədə məzmun baxımından hər hansı bir qanunvericilik təşəbbüsünə gerek yoxdur. Bu, müəyyən xəbər portallarının, saytların öz daxili imkanlarından istifadə edərək, mövcud qanunvericiliyə müvafiq fəaliyyət göstərməsi ilə tənzimlənməlidir. Hər bir xəbər saytının başlıca məqsədi məlumatları öz istifadəçilərinə ən səmərəli və obrazlı şəkildə çatdırmaqdır. İnternet mediası da jurnalistika kimi ölkədə bu sahədə qəbul olunan qanunlara tabedir. Fərq isə ondan ibarətdir ki, internet mediada məlumatlar istifadəçiyə onlayn rejimdə çatdırılır, lakin jurnalistika qaydaları əsas götürülür. Çünki 1999-cu ildə qəbul olunan KİV haqqında qanunda medianın digər subyektlərinə aid edilən tənzimləmə internet mediasına da aiddir. Yəni, hansısa özəl məlumatı yaymaq və ya kimisə təhqir etmək qəzet, jurnal və digər kütləvi informasiya vasitələri üçün hansı hüquqi məsuliyyətdirsə, internet saytı üçün də həmin məsuliyyəti yaradır.

Ümumilikdə, bu gün internet medianın məsuliyyəti məsələsi hər kəsin maraq dairəsindədir, çünki yaşından, vəzifəsindən, statusundan asılı olmayaraq istənilən bir insan bu media vasitəsindən istifadə etməklə hər hansı bir məlumatı paylaşa və ya onun özü haqqında müəyyən informasiya yayımlana bilər. Təbii ki, bütün bu nüanslar yenə də məsuliyyəti gündəmə gətirir. Nəzərə alsaq ki, internet mediada yayımlanan informasiyanın yayılma sürəti digər kütləvi informasiya vasitələrinə nisbətən daha çoxdur, onda bu məsuliyyət iki qat artır. Azərbaycan qanunvericiliyinə diqqət yetirsək, internetin medianın bir qolu olaraq qəbul edildiyini görürük. Bu isə o deməkdir ki, kütləvi informasiya vasitələrinin hüquq və vəzifələrinə dair qanunvericilikdəki normalar televiziya, radioya, mətbuata, informasiya agentliklərinə şamil olunduğu qədər internet üzərindən yayımlanan bütün formalı məlumatlara da aiddir. Amma burada da ciddi şəkildə məsuliyyətsizlik var. Belə yayılma nəticəsində insanlara mənəvi, maddi, yaxud başqa formada ziyan dəyir. İnternet Media ilə bağlı qanunda sadəcə olaraq boşluq var. Bütövlükdə internetdə fəaliyyət göstərən heç bir kəmə məhdudiyət yoxdur. Ölkədə yalnız qanunsuz fəaliyyət göstərdikləri üçün bağlanan saytlar olub. Mövcud qanunvericiliyə əsasən, internet medianın məzmun baxımından tənzimlənməsi ilə bağlı vəziyyət normaldır. Burada yalnız "Difmaksiya haqqında" qanunun qəbuluna ehtiyac var. Belə olacağı halda, internet üzərindən yayımlanan qeyri-qanuni informasiya, böhtan, təhqir və s. insanların şəxsi və ləyaqətinin alçaldılmasına

yönəlmiş bu kimi məlumatların qarşısı alınar, bu da öz növbəsində sözügedən sahənin məsuliyyətini möhkəmləndirir.

Məlumdur ki, Azərbaycanda internet media sahəsində ciddi problemlər mövcuddur. Lakin daha ciddi problem isə insanların, xüsusən media təmsilçiləri, rəsmi nümayəndələrin və ekspertlərin bu məsələ ilə bağlı fikir ayrılıqlarına sahib olmalarıdır. Belə ki, onlayn jurnalistlər internet mediada yer alan düzgün olmayan informasiyanın, qeyri-etik ifadələrin, dövlət sirrlərinin aşkara çıxarılmasının və bu kimi məsələlərin olduğu müddətdə bu sahənin tənzimlənməsinin vacibliyini qeyd edirlər. Hüquqşünaslar və mütəxəssislər isə belə düşünürlər ki, ölkədə qəbul olunan "KİV haqqında" qanun və eləcə də qanunvericilikdə yer alan bir sıra qanunlar və onların müvafiq müddəaları internet medianın tənzimlənməsi üçün yetərlidir. Bu fikir ayrılıqları təbii olaraq problemin həllini çətinləşdirir. "Lent.az" internet portalının baş redaktoru Qabil Abbasoğlunun sözlərinə diqqət yetirsək, internetin texniki, iqtisadi şərtləri, infrastrukturunu ilə bağlı ciddi problemlərin olduğu qənaətinə gələrik: "Bu sahədə tənzimləyici bir qanunun qəbul olunması əlbəttə çox müsbət haldır. Doğrudur, hazırda internetin səviyyəsi bir o qədər də arzuolunan səviyyədə deyil. Eyni zamanda bu sahədə mühüm problemlərdən müəlliflik hüquqlarının qorunmamasıdır. Mətbuat etikasının gözlənilməsi internet mediada başqadır. Burada xəbəri asanlıqla oğurlamaq, xəbərin mənbəyinin dəyişməsi, danmaq yolu ilə xəbəri mənimsəmək olur. Burada olan texniki problemlərə diqqət yetirsək, onun həlli bu sahənin daha çox inkişafına təkan verərdi. Dövlətin internet mediaya ayırdığı vəsaitdən daha səmərəli istifadə etməklə bu sahənin inkişafına nail olmaq mümkündür. Bütövlükdə internet media yazılı kimi digər KİV-dən fərqli olaraq, daha dəqiq və sürətli olmalıdır. Həzırda ölkədə Mətbuat Şurası yazılı medianın fəaliyyətini tənzimləyir. Amma internet media ilə bağlı belə bir qurum yoxdur. Vacib deyil ki, bununla bağlı konkret komitə fəaliyyət göstərsin. Sadəcə dövlətin bu sahədə apardığı siyasəti davam etdirə bilən dövlət orqanı olmalıdır. Bu baxımdan inkişaf etmiş ölkələrdən fərqli olaraq Azərbaycanda internet media inkişaf etməkdə olan media sahəsidir".

İnternet mediada mövcud olan digər bir problem isə hakkerlərin müxtəlif saytlara hücum etməsi və onları dağıtmasıdır. Bunun isə əsas səbəbi həmin media resurslarının kifayət qədər hərtərəfli qorunmamasıdır. Bu gün ölkədə kibercinayətkarlıq ciddi yayılıb. İstənilən hakker qrupu onları qane etməyən yazıya görə istədikləri saytı dağıda bilər. Məsələn, ölkədə hakker hücumlarına daha çox məruz qalan saytlardan biri- "Qafqazinfo.az" ildə bir neçə dəfə bu cür hallarla qarşılaşır. Bu hal digər saytlarda da baş verir. Xüsusən ermənilər tərəfindən müxtəlif məqsədlərlə edilən hakker hücumları da bir sıra saytların sıradan çıxarılmasına və dağıdılmasına səbəb olur. 2012-ci ildə belə davamlı hücumlar Azad Azərbaycan telekanalının internet saytı "atv.az" və kanalın xəbərlər buraxılışının saytı "sonxeber.az", "sulh.az", "primetime.az" və digər saytlara olub. Bu kimi digər hadisələr ölkədə fəaliyyət göstərən internet media vasitələrinin IT xidmətinin təhlükəsizlik tədbirlərini gücləndirməsini zəruri edir.

"İnformasiya əsri"ndə yaşadığımızı əsas götürsək, görürük ki, internet media həqiqətən də artıq jurnalistikanın ayrılmaz bir hissəsidir. Baxmayaraq ki, qəzetlər bunu etiraf etmək istəmirlər, lakin bu gün internet media qəzetlərə rəqibdir. Diqqət yetirsək, görürük ki, bu gün ciddi saytlarımız mətbuatla bağlı qanunların tələblərindən kənara çıxmır. Hətta bəzən yazılı mətbuatdan daha çox onlayn media bu qanunlara əməl edir. XXI əsrin oxucusu daha operativ, həqiqətə daha uyğun, reallıqları özündə ehtiva edən məlumatlar əldə etmək istəyirlər, ona görə də ölkədə bir neçəsini çıxmaq şərti ilə qəzetlər satılmadığı üçün oxucuları da yoxdur. Amma yeni fəaliyyətə başlayan saytın oxucuları daha çox olur ki, bu da onlayn jurnalistlərin məsuliyyətini artırır. Çünki istifadəçilər 500 işarədən artıq yazını oxumağa maraq göstərmir, hər hansı bir saytda yerləşdirilən informasiyanın dəqiqliyinə şübhə duyur,

qeyri-dəqiq məlumatların paylaşılması sonradan ciddi problemlər yaradır və s. Belə olan təqdirdə onlayn jurnalistlər yayımlayacaqları informasiyanı dəfələrlə yoxlamalı, onun təhrif olunmasına çalışmalı, kiminsə, nəyinsə xətrinə, başqalarını alçaldacaq və ya təhqir edəcək, həmçinin böhtan xarakterli yazılardan uzaq durmalıdırlar. Çox təəssüf ki, bu gün internet media sahəsində çalışan bir çox jurnalistlər bu nüanslara əhəmiyyət vermir və müəyyən bəhanələrlə özlərinə bəraət qazandırmaya çalışırlar. Lakin nəzərə almırlar ki, onların yayımladığı hər hansı bir yalan və ya qeyri-dəqiq məlumat kiçik belə olsa, insanların həyatında böyük dəyişikliklərə səbəb ola bilər. Ona görə də əgər biz internet medianın problemlərindən danışırsaq, bu sahədə ixtisaslı kadrların yetişdirməsini də xüsusi vurğulamalıyıq. Düzdür, hazırda jurnalistika məktəbləri tələbələrin daha dərindən ixtisaslaşması üçün axtarırdadırlar. Belə bir fikir formalaşmış ki, texnologiya və media iqtisadiyyatı bizi informasiya platformalarını birləşdirməyə sövq etdiyindən müasir dövrün jurnalistləri də bir neçə fərqli işi görməyi bacarmalıdır. Bu, zamanın tələbidir.

Qloballaşan dünyada bir sıra xarici dövlətlərdə internet media sürətli şəkildə inkişaf edərək "onlayn TV" statusu qazandığı halda, ölkəmizdə bu proses nisbətən ləngiyir. Təbii ki, dövlətimiz "TV hakimiyyət" kimi jurnalistikanı və ümumən media sahəsini daim dəstəkləyir və onun maddi-texniki bazasının inkişafına yönəlmiş addımlar atır. Lakin əsas problem mövcud internet mediasının statusunun müəyyən edilməsi ilə bağlıdır. Çünki onun sərhədlərini dəqiq təyin etmək o qədər də asan deyil. Bu sahədə fəaliyyət göstərən jurnalistin informasiya texnologiyalarını hansı səviyyədə bilməsi, mövcud qanunvericiliklə nə dərəcədə tanış olması və ümumən, öz peşəsinin dərinliklərinə yiyələnərək onu necə təqdim etməsi media mütəxəssislərini düşündürən ciddi məsələlərdəndir. Müxtəlif zamanlarda bu sahənin inkişafı ilə əlaqədar olaraq Rəbiyə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi, İREX-Media, ACI-Yardımlı Fondu bir neçə treninqlər keçirib. Məqsəd-internet jurnalistikasının, internet medianın dövrümüzdə nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu göstərmək və internet medianın həqiqətən jurnalistikanın bir qolu olduğunu sübut etməkdir.

Zənnimcə, böyüklüyündən və kiçikliyindən asılı olmayaraq internet mediada mövcud olan problemlərə bu sahənin bütün əməkdaşları və mütəxəssisləri ciddi yanaşsa, onlara sadəcə bir problem kimi deyil də, mahiyyətinə vararaq diqqət yetirsə, yaxın bir neçə il ərzində Azərbaycanda da internet media dünyanın qabaqcıl ölkələri ilə ayaqlaşma bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. "Jurnalistika 2.0", Mark Briqs, Bakı, 2010.
2. www.faktxeber.com
3. "Jurnalistlər üçün informasiya texnologiyaları", Osman Gündüz, Bakı, 2009.
4. <http://elibrary.bsu.az/>
5. "Onlayn jurnalistlər üçün vəsait", Azərbaycan Media Mərkəzi, Bakı, 2009.
6. www.trend.az
7. www.azertag.az

Elmi rəhbər: dos.Pərvanə İbrahimova